

»POMORSTVO DUBROVAČKE REPUBLIKE«

Reorganizirani Pomorski muzej Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, pored svog osnovnog zadatka: sakupljanja povijesno-muzejskog i pomorsko-arhivskog materijala, koji nam ilustrira razvoj dubrovačkog pomorstva, intenzivno je radio i na tematskoj strukturi muzejske postave. Prilagodivši se nedostatnom raspoloživom prostoru i dosadašnjim rezultatima istraživačkog i naučnog rada, utvrđen je privremeno povijesno-razvojni princip u izlaganju muzejskog materijala, pa su muzejske zbirke podijeljene i postavljene u ove odjele: 1. Dubrovačko parobrodarstvo (otvoreno 1952); 2. Dubrovačko pomorstvo XIX. st. (jedra; otvoreno 1953) i 3. Pomorstvo Dubrovačke republike (otvoreno 10. IX. 1954).

Ovom ćemo prilikom nešto više reći o trećem odjelu, ali prije svega je potrebno, da se iznesu barem neke osnovne povijesne činjenice, na kojima počiva idejna i tematska postava toga novog odjela.

Utvrđeno je, da se Dubrovnik već u IX. st. bavio pomorstvom, a prve sačuvane arhivalije, koje nam govore o pomorstvu Dubrovčana, datiraju iz XII. stoljeća. Iz njih se vidi, da je pomorsko-trgovačko poslovanje Dubrovčana bilo vrlo razvijeno na Jadranskom moru, te da je bilo rasprostranjeno od Pise do Carigrada. Već u XII. st. Dubrovnik je veoma značajan centar za trgovinu balkanskih zemalja.

Od 1358, kad je Dubrovnik, oslobodivši se mletačkog tutorstva, došao pod pokroviteljstvo ugarsko-hrvatskoga kralja i postao suverena republika, Dubrovčani se bave življe pomorstvom usprkos ometanju od strane Venecije.

Najveći dotad uspon postigli su dubrovačko pomorstvo i kopnena trgovina pod turskim pokroviteljstvom, pa je u drugoj polovini XV. st. Dubrovnik, sa svojom trgovačkom mornaricom, bio veoma značajna pomorska država-grad u bazenu Mediterana.

Tursko osvajanje istočnih zemalja na Mediteranu prouzrokovalo je prekid trgovine između evropskih zemalja i Istoka. Međutim, u XVI. st. je trgovina između istočnih i zapadnih obala Mediterana opet oživjela, pa Dubrovčani preuzimaju još više nego prije posredničku trgovinu između balkanskih zemalja i zapadne Evrope. Oni osim toga učestvuju i u svjetskoj pomorskoj trgovini neovisno o svojoj kopnenoj trgovini. Dubrovnik ima jaku trgovačku mornaricu, koja je, kako se drži, bila tada treća na svijetu. Krajem XV. i u XVI. st. Dubrovčani su postavili solidne temelje svome pomorstvu, na čemu su kroz stoljeća radili.

Osnovni faktor u razvoju brodarstva je brodogradilište. Staro brodogradilište, smješteno u dubrovačkoj luci, nije moglo zadovoljiti velike potrebe dubrovačkog pomorstva u XVI. st., pa se 1525 počinje graditi veliko državno brodogradilište u Gružu. Osim njega bilo je i manjih brodogradilišta u Lopudu, Šipanu, Slanome, Orebiću, Cavtatu, Stonu i Zatonu i još nekih manje važnih.

Rad dubrovačkih brodograditelja bio je poznat u čitavom pomorskom svijetu, a neki strani pisci XVI. i XVII. st. pišu najpohvalnije o gradnji dubrovačkih brodova. Prirodno je, da je jaka pomorska trgovina dovela do tako visokog kvaliteta dubrovačke brodogradnje, pa nije neobično, da je u cijelom tadašnjem svijetu bila poznata gradnja brodova »na dubrovački način«.

Posada na dubrovačkim brodovima u XVI. st. bila je regrutirana sa čitavog teritorija Dubrovačke Republike. Drži se, da je u Dubrovniku u XVI. st. bilo oko 5.000 pomoraca. O odnosima između posade i vlasnika imamo pisanih zakona već u dubrovačkom statutu 1272. Veoma su značajna pomorska pravila («Ordo marinariae») od 1535. Najvažnija osoba na brodu bio je zapovjednik (u XVI. st. bilo je u Dubrovniku oko 250 zapovjednika). Poslije zapovjednika dolazi brodski pisar (škrivan), koji je u XVI. st. mogao biti samo dubrovački vlastelin. Na najmanjim dubrovačkim brodovima bila su 2—3 mornara, dok je na velikim dubrovačkim brodovima bilo oko 60 članova posade. Na najvećem dubrovačkom brodu, od 110 kola, sagrađenom u Gružu 1568, bilo je ukrcano 140 pomoraca.

Dubrovačka trgovačka mornarica počela je rasti oko 1530. U razdoblju 1520—35 Dubrovnik je imao 180 brodova s ukupno 38 000 kola.

Brodovi Republike održavali su tokom XVI. st. pomorsko-trgovačke veze između Dubrovnika i različitih stranih država. Mnogo je dubrovačkih brodova bilo uposljeno za potrebe drugih država (najviše u službi Španjolske). Dubrovački su brodovi plovili po Sredozemnom i Crnom moru i po Atlantskom oceanu.

Nakon snažnog uspona dubrovačkog pomorstva u XVI. st., nastupa u XVII. st. doba opadanja pomorske snage Dubrovačke republike. Već koncem XVI., a nadalje u XVII. st., francuska trgovačka mornarica i brodovi zapadno-evropskih država obavljaju plovidbene zadatke u bazenu Sredozemnog mora i mnogo konkuriraju dubrovačkoj mornarici. Na opadanje dubrovačkog pomorstva utjecao je i velik potres, koji je 6 IX. 1667 poharao Dubrovnik.

Sedamnaesto stoljeće označava epohu, u kojoj je Dubrovnik morao uložiti sve snage, da bi održao samostalnost pred osvajačkim namjerama Mlečana, koji svima sredstvima nastoje uništiti dubrovačku pomorsku trgovinu. Suparništvo Dubrovčana i Mlečana poznato je još otprije, a u XVII. st. su se njihovi odnosi češće zaoštravali, pa je dolazilo i do jačih sukoba.

Već u XVII. st. ne grade se više u Dubrovniku veći brodovi; najveći brodovi ne prelaze 300 kola. U drugoj polovici XVII. st. stanje se još pogoršalo, te im nosivost ne prelazi 200 kola. Polovinom XVII. st. broj dubrovačkih brodova je iznosio 114, a njihova pojedinačna nosivost kretala se u većini slučajeva ispod 100 kola. Od 1650—67 registrirano je u Dubrovačkom arhivu 80 brodova, a njihova ukupna nosivost je bila oko 7000 kola. Od 1667—1701 plaćalo je određene takse svega 75 dubrovačkih brodova, koji su imali ukupnu nosivost oko 6100 kola. Najveći dubrovački brod, koji je plovio od 1667 do 1710, imao je samo 187 kola.

U drugoj polovici XVII. st. dubrovački brodovi održavaju pomorsko-trgovačke veze najviše s lukama Apulije i Abruzza, a održavane su veze i s Mlecima, s lukama Albanije, s Levantom i grčkim otocima. Posljednjih godina XVII. st. bile su dosta žive pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika s našim primorskim gradovima, a posebno s Hrvatskim primorjem.

Osamnasto stoljeće je doba mnogih ratova. Dubrovčani su znali da opstanak Republike ovisi o neutralnosti, koju su strogo podržavali, te im je uspjelo, da kroz XVIII. st. žive uglavnom u miru.

U drugoj polovici XVIII. i početkom XIX. st. dubrovačko se pomorstvo znatno podiglo, ali se nije uzdiglo do one visine, do koje je bilo stiglo u drugoj polovici XVI. st., kad je dubrovačko brodogradništvo, kako se cijeni, bilo ravno mletačkom.

U XVIII. i početkom XIX. st. Republika poduzima mnoge korake, da bi podigla i ojačala svoje pomorstvo. Važno je spomenuti publiciranje zbirke zakona o plo-

vidbi: Dubrovački edikt za plovidbu, koji je bio ozakonjen 1745, a štampan 1784. Taj je edikt, po svome sadržaju, nastavak prijašnjih zakonskih odredaba, koje su se na osnovu prakse popunjavale i mijenjale. To su odredbe administrativno-organizacionog karaktera. Edikt se najviše dotiče plovidbe izvan Jadranskog mora, normirajući prava i dužnosti pomoraca, brodovlasnika i dubrovačkih konzula prema trgovačkoj mornarici.

Kao državni organ uspostavljen je 1745 ponovo Ured za pomorstvo, koji se bavio pomorskim poslovima, sprovodio pomorsku politiku, vršio nadzor nad trgovačkom mornaricom, a raspravljao je i pitanja oko uposlenja i rada pomoraca, te u tu svrhu vodio evidenciju pomoraca ukrcanih na dubrovačkim brodovima.

Od 1745—52 imali su Dubrovčani oko 100 brodova. Na tim je brodovima, u tom razdoblju, bilo ukrcano oko 1150 pomoraca. God. 1805 Dubrovnik je imao 278 brodova na kojima je plovilo oko 3000 pomoraca. Francuska okupacija uništila je napokon dubrovačku mornaricu.

Eto, to je letimični pregled tematskog kostura za postavu novog odjela Pomorskog muzeja Jugoslavenske akademije u Dubrovniku, koji prikazuje pomorstvo Dubrovačke Republike.

Odmah na ulazu u odjel, s lijeve strane, izložen je i model grčke trijere (rad dubrovačkog majstora-modelara I. Pastuovića), koji nas podsjeća na činjenicu, da su ovi krajevi i u grčka vremena bili značajni pomorski centri. Preko crteža ilirske liburne prelazi se na eksponate, koji se odnose na dubrovačko pomorstvo, te postava započinje s prikazom dubrovačke luke koncem XV. st. (ulje na platnu prema slici N. Božidarevića; kopirao F. Šimunković). Nekoliko slika (ulja, tempera i crteža) prikazuju dubrovačke brodove početkom, polovicom i koncem XVI. stoljeća. Među njima skreću na sebe pažnju grafike, koje nas informiraju o Lepantskoj bitki-1571, u kojoj su učestvovali i dubrovački brodovi. U ležećoj vitrini izloženi su originalni štampani radovi pomorskih teoretičara i praktičara kap. N. Sagri-Sagrovića »O plimi i oseki« (1574) i književnika i učenjaka N. Nalješkovića »O zemaljskoj sferi« (1579), pa korice brodske knjige kap. B. Sagri-Sagrovića iz 1580 i kopije srebrnih ex voto, koje prikazuju dubrovačke brodove koncem XVI. stoljeća. Tu su izloženi portreti dvaju istaknutih pomoraca-brodovlasnika V. Stjepovića Skočibuhe (ulje na platnu, kopija Vasarijeve slike) i M. Pracata-Pracatovića (ulje na platnu, rad F. Šimunkovića; varijacija po Giacomellijevu poprsju iz Kneževa dvora). U posebnoj vitrini izloženo je nešto kartografskog materijala iz XVII. i XVIII. st., a fotografija portulana poznatoga kartografa V. Volčića postavljena je u okviru na zidu.

Kao centralni eksponat toga prvog odjela izložen je model dubrovačkog broda iz početka XVI. stoljeća.

Originalni grafički prikaz Dubrovnika, Kotora, Hercegnovoga, Beograda, Sigegeta, Temišvara, Messine, Gibraltara i Izmira iz XVII. i XVIII. st. prepušta posjetiocu, da prema arhitektonskom i urbanističko-fortifikacionom izgledu, kompariranjem zaključi na značaj i veličinu tih pomorskih i trgovačkih centara.

Kolik je odjek u svijetu imao veliki potres, koji je poharao Dubrovnik 1667, vidi se i po tome, što su taj događaj ovjekovječili i tuđi grafičari. Izloženi grafički prikaz potresa upozorava ujedno, da je i potres utjecao na opadanje dubrovačkog pomorstva u XVII. stoljeću.

Uljem na platnu prikazan je vrlo dekorativno Slanjanin Ohmučević, admiral u tuđim mornaricama, u bogatoj uniformi s obiteljskim grbom, brodom, globusom i kompasom (original, majstor nepoznat).

Naš najpoznatiji astronom, stručnjak za pomorsku optiku, kartograf, pomorski inženjer i t. d., R. Bošković predstavlja nam se kopijom Pineovog portreta (ulje na platnu; kopirao I. Dulčić), a u posebnoj vitrini izloženi su njegovi štampani radovi iz XVIII. st. na francuskom, latinskom i talijanskom jeziku.

Što smo bliže našem vremenu, eksponati su obilatiji, originali prevladaju, a kopije su sve rjeđe. Nekoliko originalnih slika, ulja i akvarela prikazuje dubrovačke brodove u XVIII. stoljeću.

Akvarel Dubrovnika (uvećana kopija prema originalu iz Drž. arhiva u Dubrovniku; rad I. Dulčića) iz druge polovice XVIII. st., upoznaju nas ne samo s arhitektonskim izgledom grada, nego i s tadašnjom pomorskom atmosferom Dubrovnika, jer se tu vidi nekoliko pomorsko-trgovačkih objekata, kao na pr. različiti tipovi jedrenjaka (šambek, nava, trabakul i manji tipovi), barikadni lanac, koji je zatvarao luku neželjenim moreplovcima, tri galijice u malom arsenalu, uvijek spremne za eventualnu obranu; lijepo se vidi perforirani zid na ulazima velikog arsenala, gdje su bile spremne galije; nadalje se vidi kompleks građevina za lazarete i t. d.

Zanimljivo je promatrati originalne brodske dokumente, koje su, po naređenju Republike, morali imati svi dubrovački brodovi, i to: plovidbenu dozvolu dubrovačke vlade, ferman — tursku plovidbenu dozvolu, dubrovački zdravstveni list i štampani dubrovački pomorski edikt.

Vrijedno je spomenuti i Coronellijevu političku kartu Dubrovačke Republike (1669) i nautičku kartu krajeva, koja prikazuje obalni pojas i otoke dubrovačkoga kraja (XVIII. st.).

U posljednjem dijelu odjela, pored akvarela dubrovačkih brodova (pulaka, nava, »chechia« i brika iz poč. XIX. st.) važno je spomenuti i tri portreta istaknutijih dubrovačkih pomoraca (ulja na platnu i minijatura na kosti nepoznatih majstora), jer to nisu samo memorijalni eksponati, već slike, na kojima su prikazani autentični kostimi i uniforme tadašnjih dubrovačkih kapetana. Na jednom od tih portreta odgovaraju i kroj i boja uniforme odluci dubrovačkog Senata o odijevanju pomorskih oficira i t. d. Kao centralni eksponat ističe se ovdje naročito model broda tipa šambeka (chebec), rad dubrovačkog majstora modelara S. Osghiena, izrađen po detaljnim nacrtima.

S pomoćnim muzejskim eksponatom, geografskom kartom basena Mediterana, na kojoj su označena mjesta gdje su se nalazili dubrovački konzulati u XVIII. i poč. XIX. st., posjetioi se upozoravaju na razgranate dubrovačke pomorske veze i na značaj pomorske privrede jedne od državnica mediteranskog basena. To je prikaz dubrovačkih konzulata bogato dokumentiran originalnim ispravama dubrovačkih konzulata u Lisabonu, Gibraltaru, Malagi, Tunisu, Alžiru, Barceloni, Marseillu, Genovi, Livornu, Palermu, Aleksandriji, Anconi, Solunu i Carigradu.

U ležećoj vitrini, gdje su izložene različite isprave, treba napose istaknuti diplomu na pergamentu, kojom je vlada Dubrovačke Republike 1779 imenovala konzulom u Solunu kap. M. Lazarovića. Rukom pisani tekst je uokviren ornamentima u živim bojama, s likom sv. Vlaha između dva dubrovačka grba. Na ispravi visi voštani pečat u okrugloj srebrnoj kutijici, na kojoj je ugraviran ornament i utisnuta punca: glava sv. Vlaha. Među arhivalijama izložene su i dvije isprave stranih konzula, izdane našim pomorcima i to: isprava austrijskog konzula u Barceloni (1805) i isprava britanskog konzula u Palermu (1801). Sve ove isprave, i domaće i strane, pisane su talijanskim jezikom, koji je tada bio posvuda uobičajen u pomorskom svijetu na Mediteranu.

Život naših pomoraca na jedrenjacima u XVIII. i početkom XIX. st. ilustriran je najboljim muzeološkim jezikom: originalnim predmetima s dubrovačkih brodova; izloženo je nekoliko vrsta broskog oružja, fragment brodske sisaljke, posuda za kuhanje na brodu, busola i drugi nautički instrumenti, pa brodske zastave, mornarska škrinja i brodske knjige.

Fotografija crteža (original u Nacionalnoj biblioteci u Parizu), koji prikazuje oružani sukob (na kopnu i moru) između francuskih i rusko-crnogorskih oružanih snaga ispred Dubrovnika, upozoruje nas, da više nemamo što tražiti u odjelu »Pomorstva Dubrovačke Republike«.

Jozo Luetić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB